

УДК 336:02

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРИЧИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІНАНСОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню цивілізаційних підвалин євроінтеграції, причин та рушійних сил євроінтеграційного процесу, теоретичних аспектів та практичної реалізації «Програми європейського відновлення» («плану Маршала»), «Декларації Шумана», «Плану Вернера» тощо. Також в статті простежуються зв'язки між особливостями інституціональної структури Європейського Союзу в історичній ретроспективі і вибором країн ЄС щодо форм поєднання демократії, національного суверенітету, поглиблення інтеграції. Здійснено аналіз впливу глобальних шоків на валютну систему ЄС, що дозволило обґрунтувати соціально-економічні перспективи інтеграції національних банківських систем (постановка проблеми за трилемами Пізані, Родріка, Манделла). Доведено, що модернізація фінансової системи ЄС висуває необхідність відповідних фінансових та монетарних змін в Україні, зокрема дотримання критеріїв бюджетної дисципліни, прийнятих в Європейському Союзі і докорінних змін концепції розбудови національної банківської системи та валютного регулювання, а також наближення до стандартів регулювання міжнародних платежів неторговельного характеру.

Ключові слова: фінансова система, фінансова інтеграція, бюджетна стратегія, банківська система.

Сучасна економіка базується на процесах інтернаціоналізації, які обумовлюють, внаслідок дії ендогенних та екзогенних факторів, її глобалізацію. «*Інтернаціоналізація*» означає, що національні ринки та кордони існують, але рух капіталу, товарів та (певною мірою) робочої сили здійснюється вільно, існують також суверені національні держави, хоча вони і ді-

**ШАРОВ О.М.,
доктор економічних
наук, професор,
головний науковий
співробітник
відділу економічної
безпеки
Національного
інституту
стратегічних
досліджень**

лять владу з транснаціональними корпораціями (ТНК) в системі, в якій роль держави поступово зводиться до забезпечення стабільних основ для економічно ефективного функціонування ринку. А ось «глобалізація» відноситься до випадку «світлової економіки без кордонів», в якій економічний націоналізм вже ліквідований і саме *виробництво* стало інтернаціональним в тому сенсі, що великі корпорації стали безнаціональними (stateless) інститутами, залученими у інтегрований внутрішній поділ праці, який охоплює багато країн.

Одним з принципів моментів в аналізі процесу глобалізації є її співвідношення з географією, адже розуміння глобалізації вимагає від нас розглядати її в прив'язці до простору, місця і часу як створюють і змінюють певні конфігурації в результаті сучасних змін у технологічній, економічній і політичній практиці. На практиці виявляється, що «глобальне селище» - поки що не єдине місце проживання людства, а «світ не зовсім плоский (одноманітний)», як це проголошують деякі адепти глобалізації.¹

Основні заперечення такого бачення світу полягають в тому, що, по-перше, світова економіка являє собою не єдину виробничу фабрику, але складається з виробничих регіонів та характеризується регіоналізацією, ре-територізацією² та географічною включеністю, а регіони, в тому числі, високотехнологічні регіони та регіони найбільших міст світу розвиваються в якості основного двигуна світової економіки, по-друге, конвергенція та глобальна культура більше посилюють усвідомлення місцевих відмінностей і культурних традицій і, по-третє, глобалізація зовсім не свідчить про занепад національних держав як первинного вогнища політичного управління³.

Мабуть, найяскравішим прикладом такого регіонального елемента (складової) сучасної глобалізації виступає Європейський Союз.

Європейський Союз, в основі якого лежить Римська Угода 1957 року, укладена шістьма країнами Західної Європи, крок за кроком розширюючись та зміцнюючись, довела кількість своїх

членів до 28 країн. Ще чотири країни мають статус кандидатів: Туреччина (з 1987 р.), Македонія (з 2004 р.), Чорногорія (з 2008 р.) та Сербія (з 2009). У 2009 р. заявку на вступ до ЄС подали також Албанія та Ісландія, але офіційного рішення з приводу заявки Албанії Європейським Союзом ще не прийнято, а уряд Ісландії у 2013 р. сам прийняв рішення про «заморожування» подальших переговорів (до проведення в країні референдуму з цього питання). «Потенційним» кандидатом до ЄС є Боснія і Герцеговина.

Одночасно, три країни Західної Європи вирішили не приєднуватися до Європейського Союзу, але частково приймають участь в економічній системі Союзу: Ліхтенштейн та Норвегія, - як учасниці створеної у 1994 р. Європейської економічної зони, а Швейцарія - на підставі відповідних двосторонніх угод. Також на підставі окремих угод використовують єдину європейську валюту (євро) та підтримують інші форми своєї фактичної участі в економічній системі ЄС так звані, «карликові» держави, - Андорра, Ватикан, Монако та Сан-Марино. Нарешті, юридично частиною ЄС є низка «заморських територій» або «зовнішніх регіонів» («outermost regions»), в яких також використовується євро, але для яких існують певні виключення з правил або особливості, пов'язані саме з їхньою віддаленістю (зокрема, це стосується оподаткування). До таких територій належать острови: Азорські та Мадейра (Португалія), Канарські (Іспанія), Гваделупа, Майотта, Мартініка, Сент-Мартін, Реюньон (Франція) та континентальна територія - Французька Гвіана.

Крім того, слід враховувати і ті зв'язки, які мають з Європейським Союзом 17 країн, з якими ЄС уклав угоди про асоціацію та/або зони вільної торгівлі (зокрема, Ізраїль, Мексика, Південна Африка, Південна Корея, Сербія, Чилі, тощо), а також 53 країни-члени Співдружності Націй на чолі з британським монархом, які посередньо (через стосунки з Британією) по суті інкорпоровані в окремі сегменти європейської інтеграції (особливо, в питаннях міграції робочої сили, а також міжнародної торгівлі).

Історичні підвалини євроінтеграції

Перш за все, вважаємо за необхідне зробити невеличкий історичний екскурс щодо проблеми євроінтеграції, оскільки тільки усвідомивши всю глибину та історичний досвід руху до об'єднання Європи, можна зрозуміти, як соціально-економічні причини такого об'єднання (а отже, і його збе-

¹ Нагадаємо, що терміну «global village» належить канадському філософу Г. М. Маклюену, а книгу «The World Is Flat» написав Т. Фрідмен.

² Де-територіалізація, - це встановлення контролю і зміна порядків на інших територіях (наприклад, знищення держав та культур на колонізованих територіях). В свою чергу, ре-територіалізація - це реструктуризація місця або території, що зазнала детериторіалізації.

³ Wei Y.D. Geographers and globalization: the future of regional geography// Environment and Planning A, 2006, Volume 38, Issue 8, p.1396 - URL: <http://www.envplan.com/epa/editorials/a38458.pdf>

реження), так і відмінність між «Європою» географічною та «Європою» політичною.

Для розуміння причин та рушійних сил євроінтеграційного процесу важливо мати на увазі, що **створення «об'єднаної Європи» - це не зовсім «новий проект»**. Як сказав свого часу президент Німеччини Й. Рау: «Мрія про мирну та об'єднану Європу налічує сторіччя. Багато хто висував аргументи щодо цього свого часу, серед них Генріх IV, Віктор Гюго, Аристид Бріан, Гайдельберзька програма Німецької соціал-демократичної партії в 1925 р., Уїнстон Черчілль та Конрад Аденауер»⁴. За великим рахунком, ідеться про чергову спробу повернення до об'єднаної Європи часів Римської імперії, що періодично повторювалися протягом багатьох століть: імперія Карла Великого («батька Європи», як його називали сучасники⁵); проект Річарда Левове Серце щодо «Анжуйської імперії»; спроба французького короля Філіпа IV Красивого оволодіти імперською короною та об'єднання таким чином під єдиною владою більшості європейських земель; об'єднання Європи під «революційним скіпетром» Наполеона Бонапарта... Щоправда, перші з цих спроб не були «теоретично обґрунтовані». Але вже у 1306 році французький юрист П.Дюбуа запропонував створити в Європі «Християнську республіку» (Christendom – Християнії). Пізніше, у 1638 році Максиміліан де Бетюн, герцог де Сюлі у своїх мемуарах згадував інший план щодо «Християнської республіки» – «Великий проект Генріха IV», який передбачав усунення Габсбургів («Австрійського дому») та створення федерації європейських держав (з запозичень досвіду стародавньої Греції). В тому ж напрямку просувалася думка і в Англії: у 1693 р. У.Пені висунув ідею європейського парламенту, а І.Бентам через сто років запропонував ще й єдину армію.

При цьому в уяві апологетів «об'єднаної Європи» до Християнії входили не всі християнські країни, а тільки католицькі, лютеранські та кальвіністські⁶. Таким чином, вже з початку Україна розгля-

далася «проектантами» лише як частина Польської Речі Посполитої (яку потрібно було зміцнювати, у якості форпосту боротьби проти Османської імперії та й взагалі, «азійського натиску»). Це обумовлювалося тим, що на їх думку, «Україна не відіграла жодної реальної ролі в Римській Європі. (...) Європа Священної Римської імперії [лише] співіснувала з Руссю-Візантією»⁷. Щоправда, український дослідник цієї проблеми В. Посельський вважає, що християнська Європа створювалася, зокрема, на базі трьох великих геополітичних формувань – латинського Заходу, Візантійської імперії та Київської Русі⁸. Попри те, що серед скрупульозно відібраних ним понад 20 проектів (починаючи від Карла Великого), жодний не передбачає входження до об'єднаної Європи ні Візантії, ні Руської держави. Хоча, герцог де Сюлі все ж таки, мабуть, припускав приєднання Московського царства до європейської федерації за певних умов, оскільки писав, що якби великий князь Московський (якого довго відмовлялися визнавати «царем») не погодився на входження до такого співтовариства, то з ним повинні були обходитися як з турецьким султаном, відібрати усі європейські землі і повністю витиснути в Азію. Причини цього, в принципі, відомі, адже, як вказував Ж. Леві, який вказував, що «подальше поширення європейської домінанти на схід залежало від просування вглиб континенту Золотої Орди і, пізніше, Турецької та Російської імперій»⁹. Звичайно, в окремі періоди виникали ситуації, за яких ці частини географічної Європи тимчасово приєднувалися до решти «Християнії» (як, наприклад, Греція в період «Латинської імперії» після четвертого хрестового походу або правобережна Україна в часи Речі Посполитої). Але кожного разу йшлося про приєднання до існуючих у західній частині Європи цінностей, а не про рівноправну роль у цьому об'єднанні.

Якщо у XIV–XVIII ст. різні «політологи» тих часів (від П'єра дю Бюа до абата де Сен-П'єра) обговорювали можливість європейського об'єднання на ґрунті союзу монархів, то у XIX ст. Дж. Мацціні та В. Гюго, навпаки, вірили в те, що саме республіканські режими спроможні об'єднатися в Європейські Сполучені Штати. Відомий граф К.-А. Сен-Сімон сподівався на об'єднання Європи шляхом економічного зближення та усунення тор-

⁴ Europe Convening, 12th Frankfurt European Banking Congress, November 22, 2002, p. 34

⁵ Симптоматично, що 1200-роковини смерті короля франків Карла Великого особливо гучно відзначають в Німеччині (зокрема, в його колишній столиці – м. Аахен), в той час як французи цього року вирішили зосередитися на відзначенні 100-річчя початку Першої світової війни. Як зазначив з цього приводу британський тижневик «Економіст»: «Коли надходить час відзначати великі історичні моменти, діти Карла Великого залишаються мабуть більш роз'єднаними, аніж об'єднаними». (Studemann F. Karl v Charles/The Economist. The World in 2014, p.36)

⁶ Fletcher R. The Conversion of Europe. London: Fontana Press, 1997, p. 509.

⁷ Wilson A. The Ukrainians. Unexpected nation. Yale: Nota Bene, 2002, p. 315

⁸ Посельський В. Європейський Союз: інституційні основи європейської інтеграції. - К.: Смолоскип, 2002, с.19-20

⁹ Там саме, с.23

говельних кордонів. У 1814 році разом з молодим соціалістом А.Т'єрі він написав есе «Реорганізація європейського суспільства» («De la réorganisation de la société européenne»), в якому розвивалася ідея парламентської Європейської федерації¹⁰. Про нову європейську асоціацію, яка являє собою федерацію народів, засновану на принципах незалежності та свободи кожного у внутрішніх справах, але одностайності в загальній вірі та справжнього братства в питаннях, які мають спільний інтерес писав італійський карбонарій Дж. Мадзіні¹¹, а у 1849 році В. Гюго на Євроконгресі пацифістів у Парижі, базуючись на цій ідеї закликав до створення Сполучених Штатів Європи. Завзятим прихильником цього плану був також інший відомий літератор – Б.Шоу. Все це дало підстави відомому російському мислителю П.Чаадаєву зауважити: «Усі європейські народи йшли вперед у віках рука об руку; і як би не намагалися вони зараз розійтися кожний своєю дорогою, - вони безперестанно сходяться на одному й тому ж шляху»¹².

Досить помітним був рух за єдину Європу і у 20-х роках минулого сторіччя. Достатньо пригадати такі імена прихильників цієї ідеї, як Х. Ортега-і-Гассет, граф К. Сфорца або А. Бріан. З іншого боку (зі сторони їхніх політичних опонентів) висувалися ствердження щодо неможливості або небажаності такого об'єднання. Зокрема, відомі заяви лідера «більшовизму» (лівого крила російської соціал-демократії) В. Ульянова стосовно того, що «якщо лозунг республіканських Сполучених Штатів Європи, поставлений у зв'язок з революційним поваленням трьох реакційних монархій Європи, з російською на чолі, абсолютно бездоганний, як політичний лозунг, то залишається ще найважливіше питання щодо економічного змісту і значення цього лозунгу. З точки зору економічних умов імперіалізму, тобто вивозу капіталу і поділу світу «передовими» та «цивілізованими» колоніальними державами, Сполучені Штати Європи, при капіталізмі, або неможливі, або реакційні». Він виходив з того, що, «[з]вісно, можливі *тимчасові* угоди між капіталістами і між державами. У цьому сенсі можливі і Сполучені Штати Європи, як угода європейських капіталістів ...» Але наполягав на

тому, що «[у] порівнянні зі Сполученими Штатами Америки, Європа в цілому означає економічний застій. На сучасній економічній основі, тобто при капіталізмі, Сполучені Штати Європи означали б організацію реакції для затримки більш швидкого розвитку Америки»¹³.

Практична реалізація проекту

Але ситуація почала розвиватися за зовсім іншим сценарієм. Сполучені Штати Америки не тільки не вважали, що Сполучені Штати Європи можуть гальмувати розвиток Америки, а, навпаки, підтримували і, навіть більш того, ініціювали євро інтеграційний процес, створивши у 1948 році Американський Комітет за Сполучені Штати Європи, а також фінансували через свої спецслужби рух європейських федералістів¹⁴. У післявоєнний період саме Сполучені Штати виступили «спонсором» європейського відновлення шляхом надання допомоги в рамках «плану Маршала» (офіційна назва – «Програма європейського відновлення» - European Recovery Program, ERP). Навряд чи можна заперечувати проти того, що цей план був одночасно (або, навіть, в першу чергу) спрямований на підтримку американських корпорацій, але, в будь-якому випадку, це стало демонстрацією вірності відомого ствердження А.Сміта щодо «невідомої руки» ринку, яка направляє на загальний добробут дії окремих суб'єктів, які здійснюють їх з розрахунком лише на власну вигоду.

«План Маршала» був по суті першим елементом реальної європейської економічної інтеграції, оскільки він передбачав скасування торговельних бар'єрів та створення інститутів координації економічної політики в межах Європи. Згідно первісного плану, він повинен був розповсюджуватися на усі країни Європи, включаючи СРСР та країни «соціалістичної демократії».

Вже на цьому етапі виявилася потреба у створенні певної фінансово-кредитної системи. Зокрема, в заяві Адміністрації економічного співробітництва (Economic Cooperation Administration - ECA), спеціальної установи, створеної для управління програмою допомоги, було сказано, що однією з цілей її діяльності є «підтримка європейської валюти». Це був ясний натяк на ідею, яка вже висловлювалася раніше. Ще у 1929 році керівник ні-

¹⁰ Див.: Pignet M.-F. L'Europe des Européens chez le comte de Saint-Simon// Mots. Les langages du politique, mars 1993, N°34. Europe Réunifications Allemagne, pp. 7-24 – URL: http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mots_0243-6450_1993_num_34_1_1771

¹¹ Чубарьян А. Российский европеизм - М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005, с.182

¹² Чаадаев П.Я. Философические письма/ В: П.Я. Чаадаев Статьи и письма – М.: Современник, 1989, с.51

¹³ Ленін В.І. Про лозунг Сполучених Штатів Європи//Повне зібр.творів, 5-е вид., т.26, с.334

¹⁴ Evans-Pritchard A. Euro-federalists financed by US spy chiefs// The Telegraph, 19 Sep 2000 -URL: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/1356047/Euro-federalists-financed-by-US-spy-chiefs.html>

мецької делегації у Лізі Націй Г. Стресеман, аналізуючи ситуацію, що виникла внаслідок розбудови у «пост-Версальській» Європі торгово-економічних бар'єрів, задавався питанням: «Де ж [єдина] європейська валюта, яка нам потрібна?»¹⁵

І якщо Адміністрація була суто американською установою, то створена того ж (1948) року Організація європейського економічного співробітництва - ОЕСС мала вже загальноєвропейський характер (до неї входило 16 країн). І серед її завдань важливе місце відводилося створенню системи багатосторонніх розрахунків, що мало неабияке значення в умов відсутності конвертованості національних валют. На практиці це завдання було вирішено шляхом створення Європейського платіжного союзу, в рамках якого було створено компенсаційний фонд для збалансування дефіцитів у розрахунках між країнами-членами в межах встановлених для кожної країни квот. Функціонування цієї системи дозволило західноєвропейським країнам забезпечити прийнятний механізм взаємних розрахунків до моменту, коли наприкінці грудня 1958 році вони змогли перейти на конвертованість своїх валют щодо долару США.

Організація європейського економічного співробітництва створила також спеціальний Європейський фонд з метою пом'якшення для європейських компаній негативних наслідків зростання конкуренції.

Кошти, які надходили до західноєвропейських урядів згідно «плану Маршала» використовувалися одним з двох наступних способів. Перш за усе, враховуючи післявоєнну виснаженість валютних резервів цих країн, вони безпосередньо використовувалися для імпортованих закупівель (головним чином, зі Сполучених Штатів Америки – але це не було жорсткою умовою надання допомоги, а лише загальнопоширеною практикою, оскільки на перших етапах інші країни були просто не спроможні запропонувати необхідні товари).

Інший варіант полягав у створенні за рахунок американських коштів т.зв. «зустрічних фондів» (*counterpart funds*) у національних валютах. Такі фонди поповнювалися за рахунок платежів в національній валюті за імпортовані товари, а отримані кошти спрямовувалися на кредитування місцевих підприємств. За правилами, 40% цих коштів використовувалися для сплати боргу, стабілізації

валюти та інвестування в непромислові проекти, натомість 60 % коштів повинні були інвестуватися у розвиток промисловості, що зіграло важливу роль у відновленні економічного потенціалу Європи. Прикладом найбільш успішного та відомого «зустрічного фонду» став німецький державний банк *KfW* (*Kreditanstalt für Wiederaufbau* - Інститут реструкційного кредитування), який було створено саме з метою управління такими фондами. Результатом такого підходу стало те, що 40 % інвестицій у вугільну промисловість країни було здійснено саме через «зустрічні фонди». (Цей спеціальний фонд – *ERP Fund* – використовується для кредитування економіки через *KfW* і зараз). У Франції (другого великого бенефіціару «плану Маршала») кошти «зустрічних фондів» активно використовувалися для покриття бюджетного дефіциту і «змішувалися» з бюджетними доходами, не ре-інвестуючись в промисловість, як у Німеччині. (Таким самим чином, поступила більшість інших країн).

Участь в «плані Маршала» певним чином вже підготовлювала підґрунтя для майбутньої інтеграції. Крім того, неочікувано виявилось, що, як, на нашу думку слушно, зауважує британський літератор Д. Урсило - мол. : «Основним сприяючим чинником на ранніх стадіях європейської інтеграції – який зрештою і призвів до створення сучасного Європейського Союзу – була загальна зацікавленість в національній безпеці»¹⁶. Цей фактор набув особливого значення після Другої світової війни, коли було визнано, що **реальну загрозу Західній Європі створює не економічна конкуренція з боку США, а політична та військова експансія з боку Радянського Союзу.** Щоправда, деякі дослідники, зокрема Ю.В. Палагнюк, все ж таки на перше місце серед причин європейської інтеграції ставлять «необхідність протидії цілковитому домінуванню США у світовому господарстві» (що, логічно забезпечую також досягнення таких цілей, як «економічний розвиток та добробут» і «утримання економічного та політичного значення на міжнародній арені») ¹⁷, але навряд чи в зруйнованій війною Західній Європі настільки сильно були схвилювані американським домінуванням (яке реально існувало, але для Західної Європи на той час означало захист від «комуністичної експансії» та життєво важливу фінансову допомогу. А тому, питання глобальної конкуренції

¹⁵ Actes de la dixième session ordinaire de l'assemblée. Séances plénières/Neuvième séance, 9 Septembre 1929, Genève, p.70 – URL : http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter1/19290909fr06spechhofgustavstresemann.pdf

¹⁶ Ursillo D Jr. Origins of the European Union - URL: <http://www.daveursillo.com/origins-of-the-european-union/>

¹⁷ Світова та європейська інтеграція – Миколаїв, 2008, с.94-95.

зі Сполученими Штатами, якщо і виникало у деяких стратегічно мислячих політиків, не являлося пріоритетним.

А першим на черзі для вирішення стояло так зване «Німецьке питання». З одного боку, жодна з країн Європи не бажала відродження могутності Німеччини на попередній основі (об'єднання усіх німецьких земель), що на практиці означало перетворення Німеччини на державу, чий потенціал дорівнював або перевищував можливості (політичні, економічні, військові) усіх її сусідів, що ще з часів О.Бісмарка розглядалося (і не безпідставно) у якості основної загрози миру в регіоні і світі. З іншого боку, як США, так і їхні західноєвропейські союзники були не зацікавлені у подальшій «совєтізації» Німеччини – за умови встановлення комуністичного режиму у Східній Німеччині та окупації радянськими військами частини Австрії (до 1955 р.) така загроза вважалася досить реальною. В самій Німеччині також набувала ваги політика орієнтації на «західну інтеграцію» (“Westbindung”), започаткована канцлером К.Аденауером, який на відміну від соціал-демократів, вважав за необхідне орієнтуватися на інтеграцію не з країнами «радянського блоку», а з західноєвропейськими партнерами (і, перш за усе, з Францією)¹⁸.

Виходячи з цього, необхідно було запропонувати Німеччині новий механізм післявоєнного відродження та об'єднання.

Важливим елементом такого механізму стала Лондонська угода від 27 лютого 1953, яка врегулювала приватний та державний борг Німеччини, що виник в період до другої світової війни і який Федеративна Республіка Німеччини взяла на себе в якості правонаступника Німецької імперії (Deutsches Reich), в тому числі приватних боргів (хоча формально держава- правонаступник не була відповідальна за них¹⁹). Ця Угода також регулювала принципи обслуговування нових боргів, які виникали в результаті зовнішньоекономічних програм допомоги в післявоєнний період (особливо плану Маршалла). У заяві, яка була додатком до проекту Угоди представники США, Великобританії та Франції вказали: «Три країни погоджуються з тим, що план повинен забезпечити належне

регулювання вимог до Німеччини, але таким чином, щоб кінцевим ефектом не стало порушення фінансового становище німецької економіки за рахунок небажаних наслідків або надмірно порушення потенціалу валютних резервів. Три країни переконані, що Федеральний уряд розділяє їхню позицію, і було б бажано, щоб відновити платоспроможність Німеччини разом з належним врегулюванням німецького боргу, що гарантуватиме усім учасникам справедливий переговори, на яких бралися б до уваги економічні проблеми Німеччини»²⁰.

На практиці це означало списання 62,6 % усіх боргів, можливість сплати боргу в німецьких марках, сприяння розвитку німецького експорту (з боку країн-кредиторів), а також обмеження витрат по обслуговуванню боргу 5-ю відсотками експортних доходів.

Трохи раніше, у 1950 році міністр закордонних справ Франції Р.Шуман виклав план (відомий як «Декларація Шумана»), спрямований на побудову в Європі «наднаціональної спільноти» з тим, щоб Німеччина стала економічно взаємозалежною зі своїми європейськими сусідами. У якості першого кроку пропонувалося створити наддержавний орган регулювання ринку вугілля та сталі (основних військових товарів того часу) – що вдало поєднувало економічні та безпекові рушії об'єднаної процесу. «Об'єднання народів Європи вимагає ліквідації вічного протистояння між Францією та Німеччиною. І будь-які дії мають перш за усе стосуватися цих двох країн. (...) Ми пропонуємо передати франко-німецьке виробництво вугілля та сталі під спільне керівництво в рамках організації, яка буде відкритою для участі інших країн Європи»²¹. Створення у 1951 р. шістьма західноєвропейськими країнами Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС) означало ліквідацію митних зборів для товарів вугільної і металургійної промисловості і створення для цих товарів спільного ринку. Першим керівником ЄОВС став французький підприємець Ж.Моне (який, до речі, і був справжнім автором «Декларації Шумана»). У жовтні 1955 року він зібрав у Парижі групу європейських профспілкових та політичних діячів і створив Виконавчий Комітет з питань Сполучених Штатів Європи (Action Committee for the United States of Europe), який роз-

¹⁸ Adenauers Westbindung und die Anfänge der europäischen Einigung. Heiner Timmermann, Sankt Augustin, 9. Juni 2009- URL: http://www.kas.de/wf/doc/kas_16743-544-1-30.pdf?100617131648

¹⁹ Guinnane T.W. Financial Vergangenheitsbewältigung: the 1953 London Debt Agreement- Yale University, Center Discussion Paper No. 880, January 2004, p.21 - URL: http://www.econ.yale.edu/growth_pdf/cdp880.pdf

²⁰ Hersel Ph. El Acuerdo de Londres de 1953 (III) // La Insignia, 3 enero del 2003. – Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.lainsignia.org/2003/enero/econ_005.htm

²¹ The Schuman Declaration (Paris, 9 May 1950) - URL: http://www.cvce.eu/content/publication/1997/10/13/9cc6ac38-32f5-4c0a-a337-9a8ae4d5740f/publishable_en.pdf

робляв пропозиції щодо подальшої євроінтеграції і припинив свою діяльність лише у 1975 році, коли ідея європейського єднання вже стала невід'ємним атрибутом політичної реальності²².

Саме у розвиток ідей членів Виконавчого Комітету (перш за усе, самого Ж.Моне якого пізніше назвуть «батьком Європи» - як колись Карла Великого) у 1957 р. тими ж шістьма країнами було підписано Римську Угоду стосовно організації Європейського економічного співтовариства (ЄЕС або «Спільний ринок») та Європейського співтовариства по атомній енергії (Євратом).

При цьому, звісно, не забули про фінансові аспекти інтеграції та можливість використання вже створених підвалин (зокрема, «зустрічних фондів»), на базі яких міністри фінансів Франції (М. Петш – М.Petsche) та Італії (Дж.Пелла - J.Pella) запропонували створити Європейський інвестиційний банк, який би забезпечив спрямування американського та європейського капіталу на модернізацію економіки країн «Спільного ринку». В результаті, статтями 129 та 130 Римської Угоди передбачалося створення Європейського Інвестиційного банку, завдання якого полягає в тому, щоб сприяти збалансованому та стійкому розвитку спільного ринку в інтересах Співтовариства. З цією метою Банк, діючи на некомерційній основі, повинен надавати позики, які сприяють фінансуванню наступних проектів у всіх секторах економіки :

а) проекти розвитку слаборозвинених регіонів;

б) проекти модернізації або перетворення підприємств або розвитку нових видів діяльності, що викликаються до життя поступовим становленням спільного ринку, в тих випадках, коли ці проекти за своїм масштабом або природою не можуть повністю фінансуватися за допомогою засобів, які мають у розпорядженні окремих держав – членів Співтовариства ;

в) проекти, які представляють спільний інтерес для кількох держав - членів Співтовариства, які за своїми масштабами не можуть бути повністю профінансовані шляхом залучення різних засобів, наявних у розпорядженні окремих держав-членів²³.

Характерно, що ЄІБ було створено як незалежний підрозділ в рамках Співтовариства, причому його штаб-квартиру демонстративно було розташовано не в Брюсселі, а в Люксембурзі. Така підкреслена незалежність була потрібна для того, щоб

Банк міг встановити свої власні цілі кредитування, а не служити в якості фінансового інструменту для політиків. Базовий капітал становив 1 млрд «розрахункових одиниць» («units of account» - ua), умовних розрахункових одиниць на базі «кошика» валют (склад яких пізніше неодноразово змінювався). За наполяганням Німеччини основу капітал Банку було створено не за рахунок прямих субсидій країн-учасниць, а шляхом залучення коштів залучених на міжнародному ринку під гарантії країн-членів у відповідності до їх квот (що забезпечило отримання Банком кредитного рейтингу на рівні «AAA».

Слід зазначити, що у своїй практичній діяльності ЄІБ намагався будувати свою кредитну політику з урахуванням необхідності забезпечення «фінансових компенсацій» тим країнам, які зазнавали певних втрат в результаті Європейської інтеграції.

Ще через чотири з половиною року, у вересні 1961 Організація європейського економічного співробітництва, яка к тому часу виконала свої функції щодо організації використання фінансової допомоги в рамках «плану Маршала» була перетворена в Організацію економічного співробітництва та розвитку – ОЕСР (членство у якій було поширено також на неєвропейські країни).

З часом ОЕСР активно розпочала займатися вирішенням фінансових проблем, зокрема, пов'язаних з залученням міжнародних інвестицій, оподаткуванням та експортним кредитуванням. У 1976 році уряди країн-членів ОЕСР прийняли Декларацію щодо міжнародних інвестицій та багатонаціональних підприємств. Щоправда, це не створювало нового міжнародного права в цій галузі відносин, і, навіть, не відображало існуючої практики на національних рівнях, але було дуже важливим кроком у розробці та проголошенні принципів, дотримання яких очікувалося від країн-членів²⁴. І перш за усе, це стосувалося правил, які запроваджувалися всередині ЄЕС. У 1978 році було прийнято документ, який став основоположним у питаннях організації експортного кредитування – Міжнародну угоду щодо експортних кредитів (Guidelines for Officially Supported Export Credits), відому як «Консенсус» і спрямовану на підтримку конкуренції між експортерами країн ОЕСР, яка базувалася на ціні та якості товарів, а не на більш

²² Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. — К., 1995, с. 693.

²³ The Treaty of Rome, 25 March 1957, p.45 – URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documents/treaties/rometreaty2.pdf

²⁴ Horn N. International rules for multinational enterprises: the ICC, OECD, and ILO initiatives/ The American University Law Review, vol. 30:923, 1981, p.936 - URL: <http://aualawreview.com/pdfs/30/30-4/Horn.pdf>

сприятливих умовах державної підтримки. Нарешті, ОЕСР також розробила низку рекомендацій стосовно узгодження питань щодо уникнення подвійного оподаткування. Таким чином, були створені регулятивні передумови для забезпечення подальшого економічного розвитку країн Європейської інтеграції з урахуванням нових завдань, які висувалися перед цієї інтеграцією, а також необхідності координації та узгодження цих правил з основними економічними партнерами (спочатку – США та Туреччиною, а пізніше – Японією, Австралією, Новою Зеландією тощо).

У 1967 році Європейське Економічне Співтовариство було перетворено у Європейське Співтовариство (оскільки до його компетенції увійшло велике коло позаекономічних питань спільного існування). При цьому, інституції трьох європейських співтовариств (ЄОВС, ЄЕС та Євроатом) злилися і з того часу почали діяти єдина Комісія, єдина Рада Міністрів і єдиний Європейський Парламент. Невдовзі починається подальше розширення Співтовариства. Заявки трьох європейських країн, - Великобританії, Данії та Ірландії, подані ще у 1961 р., були нарешті задоволені і у 1973 р. вони приєдналися до Співтовариства. **Перше розширення ЄС мала, насамперед, економічне підґрунтя. Особливо важливим було приєднання Великобританії**, яка традиційна протистояла (або стояла осторонь) багатьох процесів, які відбувалися в континентальній Європі. Важливим було не тільки подолання певного скепсису (з британського боку) та побоювань (з французької сторони), але й «привнесення» до ЄС своїх «особливих стосунків» з США та країнами Співдружності Націй (тобто, особливих можливостей, які обумовлюються такими стосунками). А 1979 рік відзначився створенням Європейського Парламенту, а також – Європейської валютної системи. Питання валютної співпраці (наявність якої виключала валютно-курсів ризики та надавала певні переваги у конкурентній боротьбі на світовому ринку) давно вже були в центрі уваги партнерів по євроінтеграції. Ще у 1958 році засновники ЄЕС домовилися встановити між своїми валютами більш вузькі межі коливань ($\pm 0,75\%$), аніж це припускалося Бреттон - Вудською угодою ($\pm 1\%$). І хоча спеціальна Комісія, яку очолював Р.Бар (R. Barre), якого називали «найкращим економістом Франції», вже у 1969 році рекомендувала навіть ліквідацію щоденних коливань навколо паритетів для валют держав-членів ЄЕС, а також прийняття

однакових діапазонів коливань щодо валют країн, які не є членами ЄЕС²⁵, сувора реальність примусила навпаки поступитися досягнутими успіхами. І коли з 1972 року на виконання Смітсонівської угоди межі взаємних коливань валют усіх країн-членів МВФ були розширені до $\pm 2,25\%$, країни Європейського економічного співтовариства дозволили собі коливання в межах $\pm 1,125\%$. Ця система отримала назву «змії в тунелі» і хоча вона не була занадто успішною (деякі країни не приєдналися до неї, деякі були вимушені виходити у зв'язку з неможливістю дотримання встановлених вимог), тим не менш, вона надала необхідний досвід, яким тепер і повинна була скористатися нова система. Рішення щодо її створення було прийняте на основі рекомендацій, створеного у 1970 р. Комітету на чолі з П.Вернером (прем'єр-міністром Люксембургу), який, використовуючи «Звіту Бара» підготував плану дій, що передбачав поетапне створення економічного та валютного союзу до 1980 року. Втім, у березні 1979 року було створено лише Європейську валютну систему. Основними елементами цієї системи (до якої увійшли усі країни ЄС, крім Великобританії) були: механізм координації валютних курсів (*Exchange Rate Mechanism*), європейська валютна одиниця (*European Currency Unit – ECU*) та Європейський фонд валютного співробітництва (*European Monetary Cooperation Fund*), який відіграв роль «регіонального МВФ», надаючи кошти для фінансування дефіциту платіжного балансу та розрахунків по валютним інтервенціям.

Таким чином, **створення Європейської валютної системи знаменувало собою початок нового важливого етапу європейської економічної інтеграції – перехід від торговельного до валютного союзу.**

Одночасно, важливу роль для консолідації країн європейської інтеграції почала виконувати Організація економічного співробітництва та розвитку, яка все більш активніше займалася вирішенням фінансових проблем, зокрема, пов'язаних з залученням міжнародних інвестицій, оподаткуванням та експортним кредитуванням. Зокрема, у 1976 році уряди країн-членів ОЕСР прийняли Декларацію щодо міжнародних інвестицій та багатонаціональних підприємств. Щоправда, це не створювало нового міжнародного права в цій галузі відносно, і,

²⁵ Commission Memorandum to the Council on the co-ordination of economic policies and monetary co-operation within the Community (Submitted on /2 February /969), p.3 – URL: http://ec.europa.eu/economy_finance/emu_history/documentation/chapter2/19690212en015coordinateco_npoli.pdf

навіть, не відображало існуючої практики на національних рівнях, але було дуже важливим кроком у розробці та проголошенні принципів, дотримання яких очікувалося від країн-членів²⁶. І перш за усе, це стосувалося правил, які запроваджувалися всередині ЄЕС. У 1978 році було прийнято документ, який став основоположним у питаннях організації експортного кредитування – Міжнародну угоду щодо експортних кредитів (Guidelines for Officially Supported Export Credits), відому як «Консенсус» і спрямовану на підтримку конкуренції між експортерами країн ОЕСР, яка б базувалася на ціні та якості товарів, а не на більш сприятливих умовах державної підтримки. Нарешті, ОЕСР також розробила низку рекомендацій стосовно узгодження питань щодо уникнення подвійного оподаткування. Таким чином, були створені регулятивні передумови для забезпечення подальшого економічного розвитку країн Європейської інтеграції з урахуванням нових завдань, які висувалися перед цією інтеграцією, а також необхідності координації та узгодження цих правил з основними економічними партнерами (спочатку – США та Туреччиною, а пізніше – Японією, Австралією, Новою Зеландією тощо).

У 80-ті роки минулого сторіччя відбулося чергове розширення ЄС за рахунок таких країн, як Греція (1981), Іспанія та Португалія (1986). **Причини чергового розширення носили не стільки економічний, скільки політичний характер:** країнам, які довгий час перебували в умовах диктаторських режимів патерналістського спрямування і відчували різкий «лівий ухил» необхідно було дати привабливу альтернативу. Звісно, економічні аргументи також приймалися в розрахунок, але, як і виявилось у подальшому, власне «економічна складова» такого розширення виявилася дуже слабкою. Це стало однією з причин того, що наприкінці 1980х - початку 1990х рр. Європейський Інвестиційний банк розпочав засвоєння нових для себе ринків: все більше кредитів спрямовувалися на підтримку малих та середніх підприємств, а також в сектору телекомунікації та розвитку міського транспорту, тобто сегментів економіки, які вимагали особливої підтримки власне в «нових» країнах ЄС. З 1989 р. ЕІБ розпочав кредитування Східноєвропейських країн – Польщі, Румунії, Угорщини, Болгарії, Чехії та Словаччини, що стало важливим засобом фінан-

сової підтримки цих країн на шляху євроінтеграції. В той же час, слід визнати, що при прийнятті рішення щодо вступу до ЄС країн колишнього «соціалістичного табору» - Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словенії, Словаччини, Угорщини та Чехії, (2004), Болгарії та Румунії (2007), а також Хорватії (2013), - також переважали політичні міркування.

Необхідно зауважити, що політичні зміни на мапі Європи знову поставили на порядок денний «Німецьке питання»: до цього часу Франція, ФРН, Італія та Велика Британія створювали приблизно рівноцінну групу чотирьох провідних країн ЄС. Перспектива «німецького об'єднання» докорінно змінювала ситуацію, перетворюючи Німеччину на безсумнівного лідера, що відроджувала старі європейські фобії. У зв'язку з цим, скоріш за усе, Франція зробила умовою своєї згоди на таке об'єднання створення валютного союзу. «У всякому випадку, 18 квітня 1990 року федеральний канцлер Коль та французький президент Міттеран спільно інформували ірландського прем'єр-міністра Хоги, який головував на той момент у Європейській раді, про бажання розпочати підготовку до створення передбаченого Єдиним європейським актом економічного та валютного союзу (який повинен був вступити в силу у 1993 році), а також до скликання урядової конференції щодо політичного союзу»²⁷. Таким чином, «[д]руге об'єднання Німеччини у 1990 році відбулося не під національно-державними гаслами, а з урахуванням зобов'язань Німеччини в Європі»²⁸. Звісно, що існували також об'єктивні економічні причини необхідності подальшої валютної інтеграції, обумовлені поглибленням економічної глобалізації, яка, у свою чергу, вимагала певних гарантій від надмірної залежності від американського долару (як основної валюти розрахунків), так і створення адекватних економічних інструментів впливу та регулювання глобалізованої економіки (як на регіональному, так і на світовому рівні). Все це підвело західноєвропейську інтеграцію до перетворення Європейської валютної системи у Європейський валютний союз, рішення про формування якого було прийнято у 1990 р. З цією метою були здійснені кроки, спрямовані на подальшу лібералізацію ринків капіталу, посилення координації в рамках Комітету керуючих центральними банками, досягнення стабільності цін і валютних курсів, а також підвищення рівня

²⁶ Horn N. International rules for multinational enterprises: the ICC, OECD, and ILO initiatives/ The American University Law Review, vol. 30:923, 1981, p.936 - URL: <http://aualawreview.com/pdfs/30/30-4/Horn.pdf>

²⁷ Шредер Д. Европейский Союз как предпосылка объединения Германии. (О значении статьи 23 Основного закона ФРГ)/ Современная Европа, 2013, №4, с.25

²⁸ Там саме, с.26

узгодженості економічної політики країн-членів ЄС. Підписана у 1992 р. (ратифікований – у 1993 р.) Маастрихтська Угода передбачала створення системи центральних банків ЄС та запровадження єдиної валюти. У зв'язку з цим, в період 1993-1999 рр. на базі Комітету керуючих центральними банками створили Європейський валютний інститут, покликаний зміцнити співпрацю ЦБ країн-членів у проведенні єдиної валютної політики, посилити координацію економічної політики і підготувати установа Європейського центрального банку. При вирішенні питання про склад засновників Європейського валютного союзу враховувалося виконання країнами - учасницями, так званих критеріїв конвергенції, передбачених Маастрихтською угодою: рівень інфляції не може перевищувати його показника в трьох найбільш стабільних державах - членах ЄС більше, ніж на 1,5 %; державний борг не повинен перевищувати 60 % ВВП; дефіцит держбюджету не може перевищувати 3 % ВВП; процентні ставки за банківськими кредитами не повинні бути більш, ніж на два процентних пункти вище їх рівня в трьох найбільш стабільних країнах.

Встановлено, що під час цього процесу до нових членів будуть застосовані ті самі, вже існуючі критерії конвергенції, ступінь виконання яких буде оцінений відповідно до статті 121 Протоколу конвергенційних критеріїв. Серед іншого, передбачається, що країна має не менш ніж два роки бути учасником нового механізму валютних курсів – так званого МВК-2 (Exchange Rate Mechanism – ERM-2), і при цьому її валютний ринок не повинен відчувати занадто великої напруги. Умови нового МВК-2 визначені в Амстердамській резолюції Ради Європи (червень 1997 р.) та Угоді між ЄЦБ та центральними банками держав, які не входять до євросони (вересень 1998 р.). Передбачено, що центральні курси між євро та національними валютами встановлює та коригує ЄЦБ спільно з центральними банками відповідних країн. Тимчасові коливання курсу допустимі в межах 15%, при досягненні яких національні центральні банки зобов'язані здійснювати необмежені інтервенції на валютному ринку з метою утримання курсу у встановлених межах. Таким чином, новий механізм сумісний з доволі широким спектром валютних режимів, не визнаючи лише три з них: а) без узгодженого центрального курсу щодо євро; б) «повзучою» прив'язкою (crawling peg); в) прив'язаний до будь-якої іншої валюти, крім євро.

Кандидати в учасники ЄВС зобов'язалися підтримувати стабільність своїх валют і на протязі двох років не здійснювати девальвацію за власною ініціативою. До середини 1998 р. 11 країн-членів ЄС (з 15) виконали вказані вимоги та стали членами ЄВС, що дозволило їм ввести єдину європейську валюту - євро. (Пізніше до них приєдналися Греція). Великобританія та Данія самі відмовилися від такого кроку. Швеція повинна ще привести своє законодавство у відповідність до Маастрихтського договору і виконати вимогу про підтримання курсу національної валюти. Після визначення складу учасників ЄВС у 1998 р. було створено європейську систему центральних банків (ЄСЦБ) на чолі з Європейським центральним банком (ЄЦБ). Нарешті, з 1999 р. розпочав свою діяльність ЄЦБ уповноважений відповідати за проведення єдиної валютної і кредитної політики. Євро отримало офіційний статус європейської валюти. Одночасно були встановлені твердо фіксовані курси національних валют членів ЄВС до євро і між собою. До 2002 р. євро зверталася в безготівковому обороті в розрахунках між центральними банками, що входять до ЄСЦБ, а також на міжбанківському ринку (використання євро на фінансових ринках і для обслуговування клієнтів банків до кінця 2001 р. не було обов'язковим). З 1 січня 2002 р. євро увійшло в готівковий обіг, а з 1 липня 2002 р. стало єдиним законним платіжним і розрахунковим засобом у країнах - членах ЄВС.

Вважалося, що ЄВС та євро дозволяють реалізувати повною мірою переваги спільного ринку ЄС за рахунок зниження витрат обігу (скорочення витрат на обмін валют і витрат по страхуванню валютних ризиків), а також в силу більшої прозорості цін і їх гармонізації в різних країнах – членах Союзу, що посилює конкуренцію в ньому. Щоправда, введення євро ускладнилося протиріччями між учасниками ЄС, які отримали додаткові імпульси для загострення у зв'язку з кризовими потрясіннями світової економіки кінця XX - початку XXI ст.

Глобальні шоки були загострені виникненням серйозної проблеми всередині ЄС, яка була пов'язана з необхідністю корекції самої концепції європейської інтеграції, що обумовлювалося суттєвим кількісним та якісним розширенням Європейського Союзу. Передбачалося, що нові реалії будуть враховані у Конституції ЄС, проект якої було підписано у 2004 році. Найбільш важливою новелою Конституції повинно було бути надання Євросоюзу міжнародної правосуб'єктності та ста-

тусу юридичної особи. Крім того, закріплювався принцип переваги законодавства ЄС над національними законодавствами. Втім, цей проект був відхилений на референдумах у Франції та Нідерландах, що і призвело до чергової кризи ідентичності Євросоюзу. Лише на саміті ЄС у 2007 році було прийнято рішення провести необхідну інституціональну реформу у вигляді чергової модернізації – шляхом прийняття нової Угоди. Таку Угоду було підписано наприкінці того ж року у Лісабоні. Лісабонська Угода намагається утримати баланс міжурядового та наднаціонального принципів управління ЄС. В той же час, Угода встановила баланс між цілями та інтересами країн-членів Євросоюзу, надавши йому статус «супердержави» та визнавши його правосуб'єктність, що означає для нього можливість укладати (за певних умов) міжнародні угоди.

Важливо також те, що Лісабонською Угодою було змінено існуючий механізм кваліфікованого голосування в Раді Європи (встановлений т.зв. «Угодою Ніцци»). За новою Угодою рішення будуть прийматися за умови, що за нього проголосували більше 55 % країн (не менше 15 країн), які представляють мінімум 65 % населення. Одночасно встановлено, що «блокуючи меншість» не повинна бути менше 4 країн.

Перед ЄС також ставиться завдання створення «внутрішнього ринку» та досягнення цілої низки цілей: повної зайнятості, соціального прогресу, боротьби проти дискримінації тощо. Зрозуміло, що досягнення таких амбітних цілей вимагає нового рівня розвитку та інтеграції фінансових механізмів – перш за усе, фіскального, а також кредитно-банківського. Ця ситуація помітно загострилася внаслідок того, що у зв'язку зі світовою фінансово-економічною кризою 2008-2009 рр. спочатку загальмувалося, а потім фактично **унеможливилось досягнення єдиного високого стандарту «європейського добробуту»** (який, здебільше соціалістичні та соціал-демократичні, уряди європейських країн намагалися забезпечити на основі «європейської солідарності» (субсидій з бюджету ЄС) та «соціальної бюджетної політики» окремих країн. Обмеженість бюджетних коштів призвела до глибокої кризи в «периферійних» країнах ЄС (Греції, Португалії, Іспанії, частково – Італії), бюджетні дефіцити та боргове навантаження в яких виявилось занадто великим для низько ефективною економіки (головним чином, у зв'язку з низькою продуктивністю праці та інноваційним відставанням). Склад-

ність врегулювання кризи обумовлювалася, головним чином, тим, що ці країни входять до Європейського валютного союзу і використання єдиної

Європейської валюти позбавляє їх можливості скористатися традиційними інструментами – валютним курсом та процентною ставкою, - оскільки наявність єдиного фінансового ринку практично виключає можливість маніпулювання з боку окремих країн. Тепер же рішення цієї проблеми передбачало вибір одного з двох варіантів: 1) виключення фінансово недисциплінованих країн з зони функціонування євро або 2) фактичний перегляд принципів, які покладено в основу формування Євросоюзу і які не дозволяють фінансування суверенних боргів та бюджетних дефіцитів з союзного бюджету. «Боротьба навколо описаних варіантів без перебільшення складає квінтесенцію європейського політичного процесу. Позиції, які займаються в ній є тим відправним пунктом, відштовхуючись від якого політики європейських країн стверджують свою ідентичність. Розбіжності у поглядах на проблему не тільки визначають розстановку політичних сил у «єдиній Європі», але й створюють смислову матрицю цієї дивної «єдності»²⁹.

Один з творців «об'єднаної Європи», колишній Голова Єврокомісії Ж.Делор навіть заявив, що ідея євро була хибною з самого початку³⁰. А вже запровадженню єдиної валюти повинна передувати політична інтеграція, створення єдиної держави з загальними органами управління, в тому числі, у галузі фінансів, рішення яких повинні носити обов'язковий характер. Фактично йдеться про те, що політики були занадто впевнені у підтримці своїх намірів і поспішили зі створенням Європейського валютного союзу, будучи впевнені у скорому прийнятті Конституції ЄС. Однак, євро скептицизм, який існував ще і до початку кризи, тепер лише поглибився, ще більше ускладнюючи досягнення необхідних умов. У Європейському парламенті набуває все більшого впливу фракція євро скептиків «Європа за свободу та демократію», до якої входять, зокрема, представники італійської Ліги Півночі, британської Партії незалежності Об'єднаного Королівства, партії «Справжні фіни», грецького Народного православного руху, датської народної партії. Інтереси прибічників інтеграції захищає,

²⁹ Смирнов А.Н. Испытание евроскептицизмом: кризис европейской интеграции в зеркале консерватизма/ Полития, №4,2013, с. 50

³⁰ Kirkup, J. Euro doomed from start, says Jacques Delors/ The Daily Telegraph, Dec.2, 2011 – URL: <http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8932647/Euro-doomed-from-start-says-Jacques-Delors.html>

головним чином, Європейська народна партія, - правочентрицьке угруповання, широко представлене в усіх органах управління ЄС. На загальному фоні вирізняється позиція німецького керівництва, яке закликає прописати у Лісабонській Угоді порядок добровільного виходу країн з зони євро. З іншого боку, пропонується проект спасіння єврозони на основі загальноєвропейської програми, що передбачає підвищення податків в країнах-донорах (що не знаходить великої підтримки навіть в самій Німеччині). Низка ознак вказує на те, що Велика Британія взагалі втрачає інтерес до ЄС, хоча поки не зрозуміло, в якій формі реалізуються нові установки: виходу з ЄС або у новому форматі членства.

Звісно, «Об'єднана Європа» стає одним з глобальних економічних та політичних гравців у сучасному світі і її потенціал постійно зростатиме, а нові функції охоплюють все більше питань зовнішньої політики та безпеки. І ця тенденція, скоріше за все, буде продовжуватися. «В той же час стверджувати, що ЄС рухається шляхом перетворення у наддержаву було б невірним»³¹.

Зміна покоління знизила ефективність головної «об'єднувальної» ідеї: уникнення військових конфліктів у самій Європі. Оскільки тепер такий стан відчувається як цілком природний, то «суспільна підтримка інтеграції почала базуватися не на ціннісних критеріях (ідеал миру в Європі), а на прагматичній оцінці ефективності ЄС, як в очах населення вельми невелика»³². Наслідком цього став розвиток євроскептицизму та небажання «платити за інших» - «ерозія солідарності», з метою подолання якої з боку провідних лідерів ЄС все частіше лунають думки щодо диференційованої, «різношвидкісної» інтеграції: більш тісної інтеграції тих країн-членів ЄС, які готові до цього («ядро ЄС»), залишаючи іншим право залишитися на існуючому рівні з можливістю приєднання до «ядра» у майбутньому.

«В цілому, можна зробити висновок, що інституціональна реформа ЄС ще далека від завершення. (...) А це означає, що доведеться серйозно замислитися про нову інституціональну реформу Європейського Союзу»³³. Яка, перш за все, торкатиметься фінансових механізмів європейської інтеграції.

³¹ Жусипбек Г. Международно-политическая субъективность Евросоюза/Международные процессы, т.11,3, 2013, с.133

³² Кавешников Н.Ю. Лиссабонский договор и его последствия для развития ЕС/ Актуальные проблемы Европы, №2, 2010, с.70

³³ Проникова Д.В. Институциональная реформа Европейского Союза и Лиссабонский договор/ Мир и политика, 31.05.2012 - URL: http://mir-politika.ru/313-institucionnaya_reforma.html

Висновок

Таким чином, на сьогодні **Європейський Союз представляє собою центр притяжіння та системотворюючий елемент складної різнорівневої інтеграційної системи, яка забезпечує політичну та економічну координацію та узгодження дій цілої низки суверенних держав та територій, географічно розташованих в різних частинах світу, але поєднаних між собою наявністю певних історичних зв'язків та ідеологічних принципів.**

Фінансова система Європейського Союзу представляє собою складну систему міждержавних зв'язків та міжнародних інституцій, завдання якої полягає у забезпеченні спільних інтересів країн-членів ЄС у всіх сферах фінансових відносин: кредитування та залучення інвестицій, забезпечення міждержавних розрахунків та координації валютно-курсової політики, узгодження правил контролю за банківськими установами, боротьба з ухиленням від оподаткування та «відмиванням» «брудних грошей», координація бюджетної політики тощо.

Основні соціально-економічні причини європейської інтеграції в питаннях фінансових відносин обумовлювалися об'єктивними вимогами щодо політичної та економічної інтеграції країн Європи (починаючи з її «Західної» частини та вирізнялися на різних етапах інтеграційного процесу. Зокрема:

- На початковому етапі (1945-1950) головні причини фінансової інтеграції полягали в необхідності прискореного відновлення національних економік країн, що постраждали в результаті Другої світової війни в умовах дефіциту власних фінансових ресурсів та наростаючої загрози комуністичної військової та ідеологічної експансії. У зв'язку з цим, країни Західної Європи прийняли фінансову допомогу в рамках американського «плану Маршала», ключовим елементом якого були «зустрічні фонди».

- В міру вирішення проблем відновлення зруйнованої економіки (1950 - 1958) в Західній Європі зростало занепокоєння можливістю виникнення нового економічного, політичного та військового протистояння між Німеччиною та Францією, з метою уникнення якого почали розвиватися наднаціональні структури, в діяльності яких були задіяні, перш за все, німецька та французька сторона. Необхідність забезпечення ефективності діяльності таких структур обумовила подальшу розбудову фінансових інституцій – зокрема, створення Євро-

пейського інвестиційного банку та Європейського платіжного союзу.

- Остаточне відновлення європейського економічного потенціалу та його зростання внаслідок кумулятивної дії, обумовленої інтеграцією в торговельній сфері (1958-1967) об'єктивно висунули завдання підвищення регіональної конкурентоздатності на світовому ринку товарів, капіталу та робочої сили, що досягалося шляхом створення Європейського Співтовариства (1967-1990). Це, в свою чергу, поставило на порядок денний питання координації валютно-курсової політики, результатом чого стало створення механізму «європейської валютної змії» та Європейського валютного механізму.

- Об'єднання Німеччини та припинення протистояння між капіталістичною та соціалістичною системою (яке найбільш відчутним було в Європі), а також виникнення у світовій економіці режиму «однополярного світу» (ситуативної гегемонії США) поставили перед країнами ЄС завдання щодо поглиблення інтеграції, особливо в кредитно-фінансовій та валютній сферах протягом наступного перехідного періоду (1990-1999).

- Суттєві зміни гео економічної структури світу, зокрема, стрімке зростання економічної конкуренції з боку Китаю та загострення внутрішніх політичних та економічних проблем всередині ЄС (провал Конституції ЄС, банківська та боргова криза «периферійних країн» тощо) ставлять перед ЄС принципове питання щодо корекції моделі євроінтеграції. Таким чином, можна сказати, що **на даний час Європейський Союз знаходиться у точці біфуркації**, проходження якої можливе лише в одному з двох напрямків: **подальшої федералізації** та просунення у бік «Сполучених Штатів Європи» або закріплення на зайнятих позиціях з метою забезпечення **збереження status quo** в умовах подальшої глобалізації.

Модернізація фінансового сектору Європейського Союзу віддзеркалює проблеми та виклики, які пов'язані з кризою усєї економічної парадигми ЄС (яка, в свою чергу, пов'язана з загальною кризою ідеї союзу європейських держав). В Євросоюзі все частіше говорять про дві різні групи країн, що рухатимуться до спільної мети з різними швидкостями. Перша група – це країни-донори, які дотримуються усіх укладених угод, бюджетної та монетарної дисципліни, мають відповідні позитивні макроекономічні показники. Друга група – країни європериферії, в якій зазначені вище процеси відбуваються зі значними ускладненнями або не

відбуваються взагалі. В цих країнах також досить міцні позиції євроскептиків, які часто вживають заходи всупереч спільно ухваленим рішенням.

Таким чином, цілком закономірним може бути інституційне розмежування та організаційне визначення в рамках ЄС двох груп країн, що рухаються до Європейської федерації націй. Перша – умовно «Північна група», - матиме спільний бюджет та податкову систему та спільний бюджет, за рахунок видатків якого практично творитиметься спільна Європейська держава. Друга група («Південна»), в принципі, навряд чи має плани покинути «Європейський проект», але намагатиметься гальмувати його подальший розвиток, оскільки і сучасний рівень економічної інтеграції є досить «обтяжливим» для них (з точки зору інституційних можливостей взятих зобов'язань та загально прийнятих правил). Таким чином, у середньостроковій перспективі ці країни все одно будуть вимушені навести порядок у власних публічних фінансах, привести їх у відповідність до встановлених критеріїв та у перспективі приєднатися до першої групи.

Аналогічним чином експерти говорять о двох логіках валютної інтеграції в Європі. Перша базується на економічній раціональності і використовує механізми, передбачені в економічних концепціях її творців. Друга логіка віддзеркалює політичну реальність, яка явно домінує у сфері економіки, і навіть намагається пристосувати її принципи в політичних цілях. Обговорення реформ в зоні євро може бути оцінені з точки зору цих двох аналітичних підходів. У світлі економічних припущень для валютного союзу, існує два сценарії для Європи. Або простір єдиної спільної валюти буде звужений до центральних держав, або в валютному союзі будуть створені відсутні зараз інститути. Йдеться, власне, про фінансовий союз та більш суворий контроль за фінансовими ринками³⁴.

Така вкрай складна ситуація виникла внаслідок того, що в процесі одночасного інституціонального поглиблення та географічного розширення інтеграції, країни Європейського Союзу опинилися перед необхідністю серйозного вибору, який вимагає вирішення, навіть, не двох³⁵, а **трьох трилем**³⁶,

³⁴ Grosse T.G. O dwóch logikach integracji walutowej w Europie// „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2012, nr 1 (63), s.53-76

³⁵ NIAMH. Two trilemmas in Eurozone governance by niamh// Crooked Timber, May 3, 2011 – URL: <http://crookedtimber.org/2011/05/03/two-trilemmas-in-eurozone-governance/>

³⁶ Strauss-Kahn D. A tale of three trilemmas (Cambridge Union Society (UK) – March 9, 2012) – URL: <http://www.regards-citoyens.com/article-a-tale-of-three-trilemmas-by-dominique-strauss-kahn-cambridge-union-society-uk-march-9-2012-110443700.html>

кожна з яких передбачала вибір лише двох з трьох заданих параметрів.

Перш за усе, згідно *трилеми Манделла* потрібно було зробити вибір між фіксованим валютним курсом, незалежною монетарною політикою та лібералізацією міжнародних операцій з капіталом. У зв'язку з тим, що введення єдиної валюти для кількох країн, по суті, означало фіксацію курсів національних валют (на момент обміну на євро), фактично вибір необхідно було робити між лібералізацією капітальних операцій (що випливало з принципу відкритої ринкової економіки та вимог глобалізації) та незалежною монетарною політикою. Звісно, в жертву було принесено саме національні інститути монетарної політики, чії функції було передано Європейському центральному банку. Повністю це відноситься лише до країн зони євро, хоча координація монетарної політики відбувається і на рівні ЄС в цілому (в тому числі, в процесі підготовки країн ЄС до вступу до зони євро).

Але подальший розвиток інтеграції поставив країни ЄС перед новим вибором: демократія, національний суверенітет або поглиблення інтеграції (т.зв. *трилема Родріка*). Оскільки необхідність збереження демократії не піддається сумніву, то реально питання стоїть наступним чином: або подальша інтеграція припиняється, або доведеться відмовлятися від національного суверенітету все в більшому обсязі. Звісно, можна спробувати «заморозити» досягнутий рівень інтеграції. Однак, розвиток інтеграційних стосунків має свої закономірності, один з яких, судячи по всьому, полягає у необхідності постійного поглиблення інтеграції, оскільки без такої позитивної динаміки вона ризикує бути «розмитою» стосунками своїх членів з «третіми країнами», що, в решті-решт, призведе до розпаду такої інтеграції або виходу з неї відповідних країн. Зокрема, це можна побачити на прикладі Великої Британії, відсторонення якої від валютного союзу компенсується поглибленням зв'язків з країнами Співдружності та США, що, можливо, підштовхне її до виходу з ЄС. Тобто, як часто повторює Ж. Делор, «Європа це велосипед – якщо він не рухається, то падає». Таким чином, як би не противилися цьому певні політичні сили в окремих (в принципі в усіх, але в різному ступеню) країнах ЄС, але логіка одного часу розпочатого процесу вимагає поступового обмеження національного суверенітету (якщо тільки не буде визнано крах самої ідеї «об'єднаної Європи», що загрожує досить драматичними, а, можливо, і тра-

гічними наслідками економічного та політичного характеру).

Але поглиблення інтеграції на даному її етапі ставить досить конкретне питання: в рамках існуючого валютного союзу необхідно зробити вибір між національними банківськими системами та відсутністю зобов'язань щодо фіскальної солідарності (трилема Пізані).

Таблиця 3

Три трилеми Європейського Союзу

A	1	2	3
Манделл	Фіксовані валютні курси	Незалежна монетарна політика	Вільний рух капіталу
Родрік	Демократія	Національний суверенітет	Глибока інтеграція
Пізані	Відсутність прямого кредитування центральним банком	Відсутність фіскальної солідарності	Національна банківська система

Якщо звернутися до логіки П. Вернера, одного з батьків-засновників ЄС, то здійснення вирішального кроку у напрямку валютного союзу не вимагає ніякого посягання на національний суверенітет країн Співтовариства, (про що свідчить історія багатьох конфедерацій та федерацій), оскільки останнім оплотом національного суверенітету є не власна валюта, але податки - як інструмент розподілу національного доходу³⁷. А це більше пов'язано з фіскальною солідарністю (яка, на практиці, вимагатиме саме корекції розподілу національного доходу окремих країн Союзу з метою гарантування виконання бюджетних зобов'язань країн-партнерів), аніж з збереженням національних банківських систем.

Таким чином, вибір у трилемі Пізані, насправді, стосується продовження європейської інтеграції за одним з трьох наступних сценаріїв.

1. Створення **фіскального союзу** означає, що збереження національних банківських систем при збереженні заборони на пряме кредитування урядів з боку центральних банків, але доведеться погодитися на спів - відповідальність урядів за державні борги країн-членів Союзу.

³⁷ The Hague Summit (1–2 December 1969): completion, enlargement, deepening – URL: <http://www.cvce.eu/education/unit-content/-/unit/en/d1cfaf4d-8b5c-4334-ac1d-0438f4a0d617/01b8a864-db8b-422c-915e-a47d5e86593e>

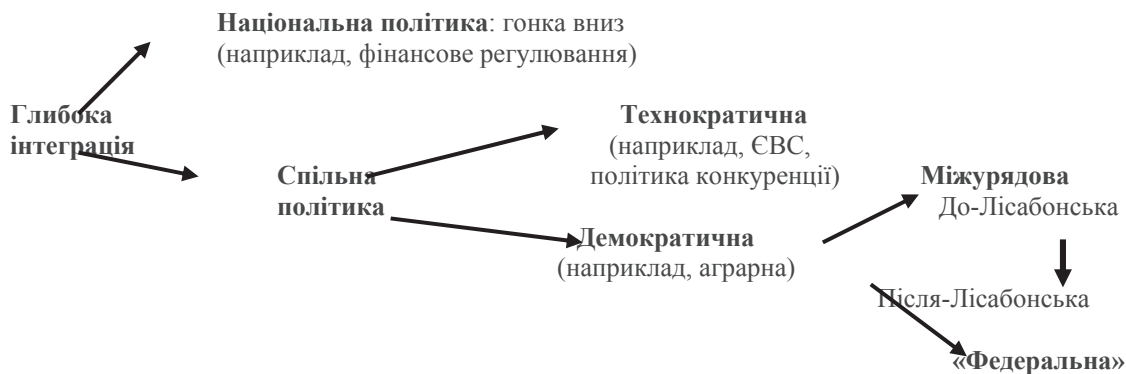

Схема 1. Політична трилема в Європі

Джерело: O'Rourke K.H. A Tale of Two Trilemmas- Department of Economics and IIS, Trinity College, Dublin, March 2011, p.12 – URL: http://ineteconomics.org/sites/inet.civicaactions.net/files/BWpaper_OROURKE_040811.pdf

2. Фінансовий або **банківський союз** означатиме, натомість, відмову від національних банківських система, тобто від взаємної залежності національних банків та урядів, що на практиці, серед іншого, означатиме зняття з урядів відповідальності за спасіння проблемних банків, але, одночасно, також передачу функцій банківського нагляду ЄЦБ.

3. Нарешті, третій варіант передбачає збереження існуючих норм щодо заборони прямого кредитування з боку центробанку та відсутності співвідповідальності за державним боргом за умови **надання ЄЦБ статусу кредитора «останньої інстанції»** (або «останньої надії») по відношенню до національних урядів. Ця ідея зараз інтенсивно дискутується і має певних прихильників серед відомих фахівців (зокрема, Н.Рубіні)³⁸.

Який з зазначених вище сценаріїв розвитку фінансової інтеграції Європейського Союзу буде обрано покаже вже найближче майбутнє. Втім, вказані перспективи модернізації фінансової системи Європейського Союзу висуває необхідність певних кроків з боку відповідних фінансових та монетарних органів України, які впливають з завдань євроінтеграції.

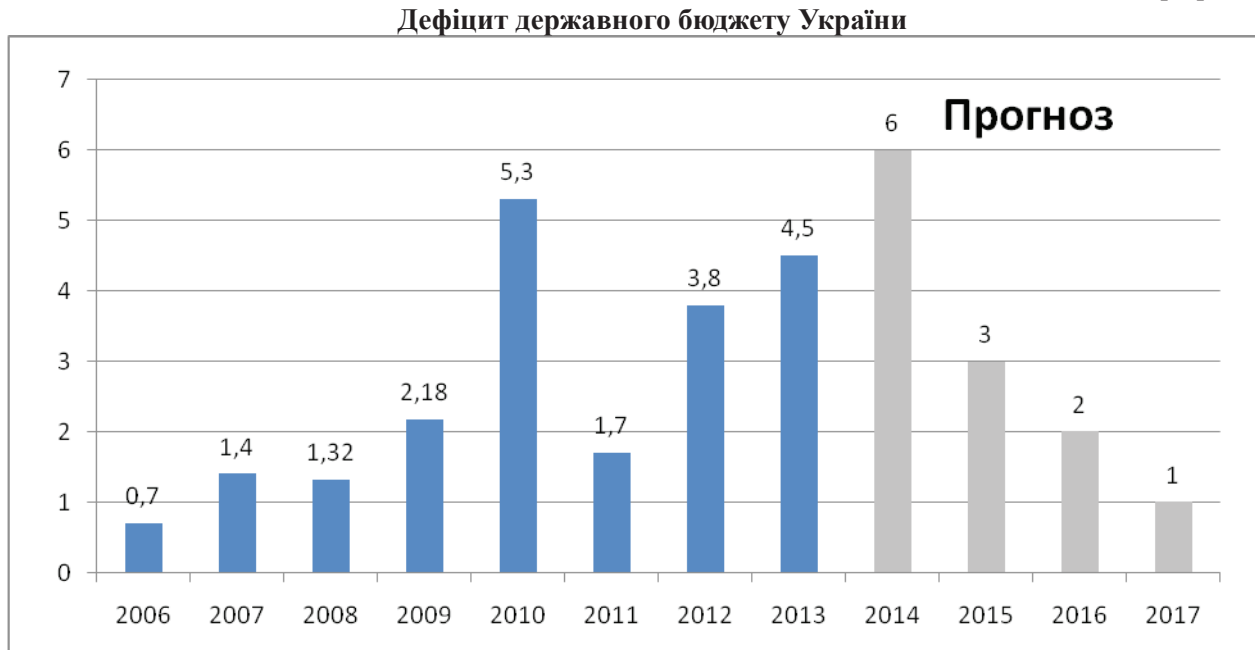
У галузі бюджетної політики, це, зрозуміло, повинно, перш за усе, стосуватися намагання **дотримання критеріїв бюджетної дисципліни, прийнятих в Європейському Союзі (хоча такі вимоги й не впливають з поточних цілей процесу інтеграції України до ЄС)**. Втім, до останнього часу це не виглядало занадто проблематично для української сторони, оскільки державний борг останніми роками коливався в межах від 12 до 40 %

ВВП (ніколи не перетикавши цю межу), що значно менше, аніж аналогічний показник для абсолютної більшості країн ЄС (крім Польщі). Що стосується бюджетного дефіциту, то за період 2006-2012 рр. в середньому він складав 2,6 % до ВВП (тобто твердо в межах Маастрихських критеріїв). Щоправда, останні події, пов'язані з анексією Криму Росією та військовими діями в зоні анти-терористичної операції на сході України помітно погіршили стан економіки країни, внаслідок чого очікується зростання бюджетного дефіциту. Однак, уряд розраховує ввести його в межі 3 % ВВП вже через рік, а зовнішній борг до 2017 року утримувати в межах 55 % ВВП.

Що стосується організації бюджетного процесу, то у якості завдань найближчого часу слід назвати розвиток системи середньострокового бюджетного прогнозування (планування), вдосконалення програмно-цільового підходу в бюджетному процесі та аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм, а також вдосконалення процесу обміну інформацією та досвідом з питань планування і виконання бюджету та державного боргу. Все це повинно забезпечити розвиток систем державного внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту на основі міжнародних (європейських) стандартів та їхньої сумісності з фундаментальними принципами підзвітності, прозорості, економічності, ефективності та результативності. Зокрема, йдеться про необхідність імплементації стандартів і методів Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI), а також використання досвіду країн ЄС у сфері зовнішнього контролю та аудиту державних фінансів (акцентуючи увагу на незалежності відповідних органів). Необхідно також забезпечити подальший

³⁸ Purju A. Euro Crisis, Old and New Trilemmas and Estonia's Position//Baltic Journal of European Studies, Tallinn University of Technology (ISSN 2228-0588), Vol. 2, No. 1 (11), pp.16-17 – URL: http://www.ies.ee/iesp/No11/articles/01_Alari_Purju.pdf

Графік 1

Джерело: за даними Мінфіну України

розвиток державного внутрішнього фінансового контролю шляхом гармонізації зі стандартами, які будуть враховувати загальноєвропейську практику та узгоджені з Інститутом внутрішніх аудиторів (ІА), Міжнародною федерацією бухгалтерів (IFAC) та Міжнародною організацією вищих органів фінансового контролю (INTOSAI).

Якщо перейти до питань **банківської євроінтеграції**, то навряд чи буде помилкою ствердження, що визначальною в цьому питанні є *Директива* Європейського Парламенту та Ради від 20 березня 2000 року *стосовно відкриття та подальшого здійснення діяльності кредитних установ*. Вона, поміж іншого:

- забороняє будь-яке дискримінаційне відношення щодо заснування та надання послуг, яке ґрунтується на національній приналежності або на тому факті, що підприємство не є заснованим в державі-члені, де надаються послуги;

- ставить завдання ліквідації перешкоджаючих розходжень між законодавствами держав-членів стосовно правил, які регулюють діяльність кредитних установ;

- встановлює рівні фінансові вимоги для кредитних установ та спільні основні норми щодо власного капіталу кредитних установ;

- передбачає узгодженість заходів по лібералізації банківських послуг із заходами по лібералізації руху капіталів;

- встановлює, що ліцензії на здійснення діяльності кредитними установами, що надаються

національними уповноваженими органами мають своє застосування в межах всього Співтовариства, а не тільки однієї країни, як це було раніше.

Та ж Директива передбачає здійснення банківського нагляду на консолідованій основі. Такі ж завдання ставляться і перед нашим банківським наглядом. В цьому питанні Україна поступово наближається до європейських стандартів (забезпечуючи повне або частково виконання щонайменше 25 з 30 Базельських принципів банківського нагляду. Національний банк України здійснює поступовий перехід на здійснення нагляду за адекватністю банківського капіталу у відповідності з новою угодою з цього питання, відомою як *“Базель-2”*.³⁹

Ціла низка проблем виникає в процесі адаптації до умов банківського союзу національної банківської системи в межах ЄС. Насамперед це стосується докорінних змін концепції розбудови національної банківської системи, яка повинна відійти від класичної (німецької) моделі *універсальних* банків та включити до свого складу елементи системи *спеціалізованих* банків (англосаксонської моделі), перш за все, чіткий розподіл між депозит-

³⁹ Нагадаємо, що “Базель I” включав дві частини: (1) визначення капіталу (definition of capital) та (2) структуру оцінки ризиків (structure of risk weights). “Базель II”, в свою чергу, ґрунтується на трьох підвалинах (pillars): (i) мінімальних вимогах до капіталу (minimum capital requirements), (ii) системі нагляду (supervisory review process) та (iii) ринковій дисципліні (market discipline).

но-кредитними та інвестиційними банківськими установами (або відповідними типами операцій універсальних банків). Крім того, нормативно-правові документи у галузі банківської справи повинні визначати статус системно-утворюючих (системно-важливих) банківських установ, до яких висуваються окремі (підвищені) вимоги достатності капіталу та інших індикаторів банківського нагляду. Паралельно необхідно прискорити повну імплементацію вимог «Базель-2» (стандарти Базельського комітету банківського нагляду) та перехід до забезпечення відповідності українських банків вимогам «Базель-3». Досягнення цієї мети вимагає, серед іншого, тісної взаємодії з таким регулятивним органом ЄС як Європейське агентство нагляду – ЄАН (European Supervisory Authority - ESA), перед яким ставиться завдання моніторингу діяльності національних органів фінансового нагляду (банківського, страхового та фондового ринків) з метою уніфікації вимог у відповідності до європейського права.

Втім, для того, щоб чітко визначити усі сфери, які можуть бути предметом обговорення в межах консультацій з ЄЦБ, ЄАН та іншими європейськими інституціями, структурні підрозділи Нацбанку повинні підготувати перелік конкретних проблем і план-графік технічного співробітництва між банками. Враховуючи досвід Польщі та країн Балтії, можна передбачити, що до таких проблем належатимуть:

- **юридично-правові** (приведення фінансового законодавства у відповідність до директив ЄС);

- **кредитно-грошова політика** (визначення проблем, пов'язаних із забезпеченням мінімальних резервів, моніторинг і контроль за операціями з цінними паперами, забезпечення безпеки позикових операцій, а також ліквідність банківського сектору);

- **фінансова та банківська статистика** (співробітництво у процесі оновлення переліку фінансових установ, модернізація системи фінансової та банківської статистики, а також збір та обробка інформації про відсоткові ставки);

- **платіжні системи** (правила та умови участі в роботі системи TARGET, безпека платіжних систем у контексті використання електронних платіжних інструментів і розвитку систем використання електронних грошей);

- **бухгалтерський облік та звітність** (принципи групування економічних подій у таблиці рахунків, що розробив ЄЦБ, принципи складання бюджетів для операцій центрального банку);

- **емісія готівкових грошових знаків**, зокрема вилучення з обігу фальшивих купюр і монет (співробітництво в процесі заснування Системи моніторингу за фальшивими купюрами та монетами, а також Центру аналізу фальшивих купюр і монет, доступ до Базис даних про підроблені купюри та монети);

- **інформаційні технології** та телекомунікаційні системи (двостороння лінія зв'язку між НБУ та ЄЦБ, участь у розробці технічних характеристик, необхідних для майбутнього приєднання української системи міжбанківських платежів до системи TARGET).

Відповідні адаптаційні заходи необхідно буде здійснити також у питаннях валютного регулювання. Найголовнішими завдань в цій галузі виглядає забезпечення критеріїв курсової волатильності (коливань співвідношення валютної пари «гривня/євро»), передбачених для країн ЄС, які не входять до зони функціонування спільної валюти. В свою чергу, це передбачатиме здійснення відповідних заходів, спрямованих на різке збільшення частки євро в структурі зовні розрахунків резидентів України, офіційних золотовалютних резервах, а також забезпечення практики визначення офіційного курсу гривні (та практики котирування гривні на валютному ринку України) по відношенню до європейської валюти (а не долару США, як це робиться зараз).

В міру забезпечення стійкого позитивного сальдо платіжного балансу країни та поглиблення європейської інтеграції України (зокрема, *створення вільної торгівельної зони з ЄС та отримання статусу асоційованого членства в ЄС*) буде забезпечуватися наближення до стандартів регулювання міжнародних платежів неторговельного характеру, які існують в країнах Європейського Союзу. Серед іншого, це передбачає підвищення лімітів на поза банківський міжнародний переказ до рівня, встановленого для вивозу готівкової валюти, а також лібералізацію порядку відкриття резидентами банківських рахунків за кордоном.

Оскільки ключові рішення монетарної політики щодо колективної валюти євро визначаються ЄЦБ (цінова стабільність) та Радою міністрів фінансів ЄС (валютно-курсова політика), то звідси випливає необхідність прийняття на певному етапі рішень, щодо передачі Кабінету Міністрів України (Міністерству фінансів) прав та обов'язків, пов'язаних з формулюванням та здійсненням валютно-курсової політики.

Що стосується *довгострокової перспективи*, то існуючи на світовому ринку тенденції дозволяють зробити висновок про те, що для України реально вибір полягатиме між:

- приєднанням до Європейського Союзу та введенням у якості законного засобу платежу колективної валюти євро або
- приєднанням до Євро-азійського економічно-Союзу (або іншої пост-радянської економічної інтеграції) та введенням спільної валюти, у якості якої, скоріш за усе, буде російський рубль.

Таким чином, на нашу думку, серйозність змін, які відбуваються в фінансовій системі Європейського Союзу вимагає того, щоб **заходи стосовно імплементації норм існуючої практики та майбутніх новацій, які плануються до здійснення у фінансовій системі Європейського Союзу повинні зайняти помітне місце в програмі євроінтеграції України.**

Sharov O. Socio-economic causes european financial integration/ National Institute for Strategic Studies

The article is devoted to the civilization basis, the causes and driving forces of European integration processes, the theoretical and practical aspects of the “Plan for European renewal” (“The Marshall Plan”), “Schuman Declaration”, “Werner Plan”. The article also contains a retrospective analysis of the impact the institutional structure of the European Union on ways which are chosen by the Member States to combining the principles of democracy, national sovereignty and deepening of integration.

The analysis of the global shocks impact on the monetary system of the EU was carried out and the socio-economic factors of compromise between integration of national banking system and the saving of their autonomy lack (trilemma Pisani, Roderick, Mundell) were highlighted. It is proved in this article that the modernization of the EU financial system highlights the need for appropriate financial and monetary changes in Ukraine, in particular, compliance with the criteria of fiscal discipline adopted by the European Union and a fundamental conceptual change in development of the national banking system.

Keywords: financial system, financial integration, budgetary strategy, banking system

Шаров О.М. Социально-экономические причины европейской финансовой интеграции/ Национальный институт стратегических исследований

Статья посвящена исследованию цивилизационных основ, причин и движущих сил евроинтеграционного процесса, теоретических и практической аспектов «Программы европейского обновления» («План Маршалла»), «Декларации Шумана», «Плана Вернера». Статья содержит также ретроспективный анализ влияния особенностей институциональной структуры Европейского Союза на выбор странами-членами ЕС способа сочетания принципов демократии, национального суверенитета, углубления интеграции. Проведен анализ влияния глобальных шоков на валютную систему ЕС и выделены социально-экономические факторы компромисса между интеграцией национальных банковских система и отсутствием обязанностей фискальной солидарности (трилеммы Пизани, Родрика, Манделла). Обосновано, что модернизация финансовой системы ЕС выдвигает на первый план необходимость соответствующих финансовых и монетарных изменений в Украине, в частности, соблюдение критериев бюджетной дисциплины, принятых в Европейском Союзе и, коренных изменений концепции развития национальной банковской системы. Кроме того, адаптации модели валютного регулирования, приближение к принятым в ЕС стандартам регулирования международных платежей неторгового характера.

Ключевые слова: финансовая система, финансовая интеграция, бюджетная стратегия, банковская система.

Стаття надійшла до редакції: 29.10.2015

Рекомендовано до друку: 26.11.2015